

Καλησπέρα σας και από μᾶς· χρόνια σας πολλά και καλή ἀκρόαση...

Συμμετέχω, μαζί με τούς ἐκλεκτούς συνεργάτες μου, τοῦ μουσικοῦ συνόλου *ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΤΟ ΠΕΡΙΗΧΗΜΑ*, δηλαδή·

- τὴν **ὀρχήστρα παραδοσιακῆς μουσικῆς**, πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ ἄριστους δεξιότητες τοῦ εἶδους· τὸν Δημήτρη Γάσια στὸ βιολί, τὸν Θεωρῆ Τασούλα στὸ κλαρίνο, τὴν Στέλλα Βαλάση στὸ σαντουῖρι, τὸν Κώστα Μήτσιο στὸ λαούτο και στὸ οὔτι, τὴν Μαρία Πλουμῆ στὸ λαούτο και τὸν Βασίλη Οἰκονόμου στὸ τουμπελέκι
- τὴ **χορωδία παραδοσιακῆς μουσικῆς**, πὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὶς καλλίφωνες φοιτήτριες τοῦ Τμήματος Μουσικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν· Ἑλένη Δαμανάκη, Μαρία Καββαδία, Ἑλένη Καμβυσίδη, Μαρία Καρύκη, Ἀγγελικὴ Κοτοπούλη, Μαρίνα Λαγουδάκη, Μαριλένα Τσαρσιταλίδη και Ἰωάννα Χρυσανθοπούλου
- τούς καλλιέλαδους τραγουδιστὲς Ἀσπασία Στρατηγοῦ, Εὐάγγελο Κώτσου και τὸν ἀδελφὸ μου Νίκο Χαλδαιάκη
- τὸν ὑπεύθυνο τοῦ ἤχου Δημήτρη Καβακόπουλο
- και, βέβαια, τὰ χορευτικὰ συγκροτήματα τοῦ Συλλόγου Γυναικῶν Αἴγινας και τοῦ Μορφωτικοῦ και Πολιτιστικοῦ Συλλόγου Κυψέλης,

Συμμετέχω, λέω, σ' αὐτὲς τὶς λαμπρὲς ἐορταστικὲς ἐκδηλώσεις γιὰ τὰ 200 ἔτη ἱστορίας και λατρείας τοῦ μητροπολιτικοῦ ναοῦ τῆς Αἴγινας, με ξεχωριστὴ χαρὰ και ἰδιαίτερη συγκίνηση.

ΧΑΡΑ, διότι ἀξιῶνομαι νὰ ξαναπαρουσιάσω, "φρεσκαρισμένο" τῶρα και διευρυμένο, ἓνα μουσικὸ πρόγραμμα με τὰ τραγούδια τῆς Αἴγινας, μετὰ ἀπὸ δεκαπέντε ἀκριβῶς χρόνια, ὅπου τὸ εἶχαμε τότε πρωτοπαρουσιάσει (με τὴν ὀρχήστρα και τὴ χορωδία τοῦ Συλλόγου πρὸς διάσωση τῆς πολιτιστικῆς μας κληρονομιάς και παράδοσης) ἐπ' εὐκαιρία τῆς κυκλοφορίας τοῦ γνωστοῦ ὁμώνυμου διπλοῦ δίσκου.

ΣΥΓΚΙΝΗΣΗ, διότι ὅπως ὅλοι μας ἀξιῶνομαι και ἐγὼ νὰ ζῶ αὐτὲς τὶς ἱστορικὲς στιγμὲς τῶν 200 ἐτῶν ἱστορίας και λατρείας ἑνὸς

ναοῦ δίπλα στὸν ὁποῖο γεννήθηκα καὶ μέσα στὸν ὁποῖο μεγάλωσα, ἑνὸς ναοῦ τοῦ ὁποῖου (στὴν κυριολεξία) γνωρίζω κάθε γωνιά, μέχρι καὶ τὴν παραμικρὴ σχισμὴ τοῦ πλακόστρωτου ποὺ πατάμε ἀπόψε. Γιὰ τὸν λόγο αὐτὸν ὀφείλω χάριτες στὸν ἀγαπητὸ καὶ σεβαστὸ μου π. Ἐμμανουὴλ Γιαννούλη, τὸν ἑφημέριο τοῦ μητροπολιτικοῦ αὐτοῦ ναοῦ, ποὺ εἶχε τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν ἔμπνευση γιὰ τὴν ὀργάνωση τῆς ἀποψινῆς ἐκδήλωσης.

Τὰ δύο γεγονότα, δηλαδή ὁ ἑορτασμός τῶν 200 ἐτῶν ἀπὸ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ καὶ τὸ πρόγραμμα μὲ τὰ αἰγινήτικα τραγούδια ποὺ παρουσιάζουμε ἀπόψε, φαίνονται (ἀπὸ μιὰ πρώτη ἐκτίμηση τοῦ πράγματος) ἀσύνδετα· καὶ ὅμως: ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι ἀπόλυτα θεμιτὸ τέτοιες πανηγυρικὲς ἐπέτειοι νὰ γιορτάζονται μὲ τὰ τραγούδια τοῦ τόπου μας, διερωτῶμαι: ποῦ ἄλλοῦ μπορεῖ, κατεξοχήν, νὰ ἀκούσθηκαν αὐτὰ τὰ τραγούδια παρὰ στὸ προαύλιο αὐτοῦ τοῦ τόσο σημαντικοῦ ἱστορικοῦ καὶ ἐκκλησιαστικοῦ κέντρου τοῦ νησιοῦ μας;

Ὅταν (πρὸ δεκαπενταετίας) παρουσιάσαμε ὀρισμένα ἀπ' αὐτὰ τὰ τραγούδια στὴν Ἀθήνα, ὁ παριστάμενος τότε στὸ ἀκροατήριον μακαριστὸς καθηγητὴς τῆς Λαογραφίας Δημήτρης Λουκάτος σηκώθηκε αὐθόρμητα καὶ εἶπε: δὲν ἔχω καμιὰ ἀμφιβολία ὅτι μὲ τὰ ἴδια αὐτὰ τραγούδια οἱ Αἰγινήτες ὑποδέχθηκαν τὸν Καποδίστρια ὅταν ἔφθασε στὴν Αἴγινα. Ἡ σκηνὴ αὐτῆς τῆς ὑποδοχῆς περιγράφεται, στὴ Γενικὴ Ἐφημερίδα τῆς ἐποχῆς (τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1828), ὡς ἐξῆς: Ὁ Ἐξοχώτατος Κυβερνήτης ἀπέβη εἰς τὸ παράλιον τῆς πόλεως, ἐν μέσῳ τῶν εὐφημιῶν ἀναριθμήτου πλήθους [...] Διὰ μέσου τοῦ ἐνθουσιῶντος λαοῦ, ἡ ἐξοχότης του ἦλθεν εἰς τὸ Βουλευτήριον, προπεμπόμενος παρὰ τοῦ ἱερατείου καὶ παντὸς τοῦ διοικητικοῦ συστήματος, καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ πλήθους, φερόντων κλάδους δάφνης καὶ ἐλαίας, καὶ ἀνευφημούντων συχνάκις τὸν Κυβερνήτην. Σὲ τί συνίσταντο αὐτὲς οἱ ἐπευφημίαι τοῦ πλήθους; Ἦταν ἀπλῶς καὶ μόνον συνθηματικὲς κραυγὲς ἑνὸς ὄχλου ἢ μπορεῖ νὰ ἐκλάμβαναν καὶ τὴ μορφή κάποιου ἄσματος; (καὶ ποιοῦ;) Κατὰ πόσον δὲ ἦταν ἀπίθανο ἀνάμεσα στὸ ἀναρίθμητο πλήθος ποὺ συνόδευε τὸν Κυβερνήτη νὰ εἶχε εἰσχωρήσει (ἢ νὰ προπορευόταν) καὶ μιὰ παραδοσιακὴ νησιώτικη ζυγιά, ἓνα βιολι-ἓνα λαοῦτο καὶ ἓνα ντέφι, ποὺ (ἐλλείπει ἄλλης ὀργανικῆς συνοδείας) νὰ "παιάνιζε" σκοποὺς καὶ τραγούδια τοῦ τόπου, ὅπου ὁ Κυβερνήτης ἀφίχθη; Ἐφόσον οἱ ἱστορικοὶ φεῖδονται πληροφοριῶν

ὅλα αὐτὰ θὰ παραμείνουν ἀναπάντητα ἐρωτήματα καὶ ἐμεῖς θὰ περιοριζόμεστε ἀπλῶς σὲ (εὐλογες ἢ μὴ) εἰκοτολογίες. Ἐνα εἶναι, πάντως, σίγουρο· ὅ,τι σχετίζεται μὲ αὐτὸν τὸν χῶρο ἐκπορεύεται ἀπὸ ἀνθρώπους μερακλήδες· ὅπως ἀντιλαμβάνεσθε, τὸ μεράκι εἶναι κομβικὴ ἔννοια στὴν παράδοσή μας. Εἶναι πασιφανές ὅτι ἄνθρωποι μερακλήδες ἔκτισαν αὐτὸν τὸν ἱστορικὸ ναό· γιατί, λοιπόν, αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἢ καὶ ἄλλοι μερακλήδες νὰ μὴν τραγούδησαν, στὸ προαύλιο αὐτοῦ ἐδῶ τοῦ ναοῦ, τὶς χαρὲς καὶ τὶς λύπες τους, στὰ βαφτίσια καὶ στοὺς γάμους καὶ στὶς κηδεῖες, μὲ τὰ συρτὰ καὶ μὲ τὰ καλαματιανὰ καὶ μὲ τὰ καθιστικὰ τραγούδια, ἀλλὰ καὶ μὲ τοὺς περιπαθεῖς ἀμανέδες, ποὺ περιγράφουν τὰ πάθια καὶ τοὺς καημοὺς τοῦ κόσμου ποὺ τελειωμὸ δὲν ἔχουν. Αὐτὸ τὸ μεράκι ἐξυμνεῖ καὶ τὸ ἐπόμενο καθιστικὸ τραγούδι, συμπυκνωμένο -μάλιστα- σὲ ἓνα ἰδιαίτερα εὐγλωττο δεκαπεντασύλλαβο δίστιχο:

*Ὅποιος δὲν εἶναι μερακλῆς πρέπει γιὰ νὰ πεθάνει,
γιατὶ στὸν κόσμο ὅπου ζεῖ μόνο τὸν τόπο πιάνει.*

* * *

Ξέρετε ὅλοι σας, πολὺ καλά, ὅτι τὰ τραγούδια ποὺ παρουσιάζουμε ἀπόψε ὡς αἰγινήτικα ἔχουν πάψει νὰ ἀκούγονται στὴν Αἴγινα ἐδῶ καὶ πολὺ καιρὸ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ὄχι μόνον θὰ λησμονοῦνταν ἀλλὰ καὶ θὰ παρῆσαν ἐντελῶς ἄγνωστα σήμερα, ἂν δὲν ὑπῆρχαν ἐκεῖνοι οἱ ζηλωτὲς καὶ ρομαντικοὶ γιὰ τὴν ἐποχὴ τους ἐρευνητὲς, ποὺ φρόντισαν νὰ τὰ συλλέξουν καὶ νὰ ἐξασφαλίσουν ἔτσι τὴν ἐπιβίωσή τους, τὴ δυνατότητα νὰ συνεχιστεῖ ἡ παράδοση.

Ἐδῶ στὴν Αἴγινα ὅλοι γνωρίζουν, βέβαια, τὸ σχετικὸ ἔργο τῆς ἀείμνηστης Γωγῶς Κουλικούρδη· ἡ Γωγὼ Κουλικούρδη κατέλιπε (ἐκτὸς ὅλων τῶν ἄλλων) καὶ ἓνα ἀξιολογότατο μουσικο-λαογραφικὸ ὑλικό, ποὺ περιλαμβάνει καταγεγραμμένα κείμενα αἰγινήτικων δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀλλὰ καὶ προσωπικὲς τῆς ἠχογραφήσεις διάφορων σκοπῶν καὶ μελωδιῶν τοῦ τόπου μας. Ὅλο αὐτὸ τὸ ὑλικὸ μου τὸ εἶχε ἐμπιστευτεῖ πρὶν πεθάνει, γιὰ νὰ τὸ ἐτοιμάσω γιὰ ἔκδοση, φροντίζοντας παράλληλα καὶ γιὰ τὴ μουσικὴ καταγραφή τῶν ἠχογραφημένων μαρτυριῶν ποὺ εἶχε συλλέξει· δουλεύω ἤδη ἀπὸ

καιρό πάνω σ' αυτό και ἐλπίζω σύντομα νὰ ἐτοιμαστῆ ἡ σχετική ἔκδοση.

Ἀκόμη πιὸ γνωστὴ εἶναι καὶ ἡ σχετικὴ δραστηριότητα τοῦ Μάρκου Δραγούμη, ὁ ὁποῖος εἶχε παλαιότερα ἐπιμεληθεῖ τὴν ἔκδοση τοῦ διπλοῦ δίσκου βινυλίου *ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΙΓΙΝΑ*. Διατηρεῖ καὶ ὁ ἴδιος πλούσιο προσωπικὸ ἀρχεῖο μὲ ἠχογραφήσεις καὶ ἄλλο μουσικο-λαογραφικὸ ὑλικὸ τῆς Αἴγινας, καὶ ἔχει κατὰ καιροὺς γράψει καὶ δημοσιεύσει σημαντικὲς μαρτυρίες γιὰ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Αἴγινας. Ἀπ' ὅσο ξέρω, αὐτὴ τὴν περίοδο ὁ ἀγαπητὸς καὶ ἀκαταπόνητος κ. Μᾶρκος Δραγούμης ἐτοιμάζει πυρετωδῶς τὴν ἔκδοση ἑνὸς ἀπὸ χρόνια ἀναμενόμενου βιβλίου γιὰ τὰ τραγούδια τῆς Αἴγινας, ἑνὸς βιβλίου ποὺ τὸ εἰδικὸ καὶ μὴ ἀναγνωστικὸ κοινὸ περιμένει μὲ εὐλόγο ἐνδιαφέρον.

Λιγότερο γνωστὴ σὲ ὅλους μας εἶναι, πάντως, μιὰ ἄλλη σπουδαία συμβολὴ στὰ τῆς λαϊκῆς μουσικῆς παράδοσης τῆς Αἴγινας, δηλαδή ἡ σχετικὴ δραστηριότητα τῆς μακαριστῆς Δέσποινας Μαζαράκη· πρόκειται γιὰ μιὰ δραστηριότητα ποὺ φέτος, μάλιστα, κλείνει μιὰ σημαντικὴ ἐπέτειο 50 χρόνων, ἐφόσον ἡ Μαζαράκη δούλεψε καὶ ἠχογράφησε τραγούδια στὴν Αἴγινα τὸ καλοκαίρι τοῦ 1956. Μεταξὺ ὅλου τοῦ ἄλλου ὀγκώδους ἀρχείου ἀπὸ τὴ δουλειὰ τῆς Μαζαράκη, ἀρχείου τὸ ὁποῖο διασώζεται σήμερα στὸ Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν (καὶ ἀντίγραφο τοῦ ὁποῖου μοῦ ἔχει παραχωρήσει, εὐγενῶς, ὁ διευθυντὴς του κ. Μᾶρκος Δραγούμης), ἀνάμεσα -λέω- στὰ κατάλοιπα τῆς Μαζαράκη ὑπάρχει καὶ ἓνα πολὺ ἐνδιαφέρον Δελτίο Κίνησης στὴν Αἴγινα, ἓνα εἶδος ἡμερολογίου ποὺ κράτησε ἡ ἴδια γιὰ τὸ διάστημα ἀπὸ 1ης Αὐγούστου ἕως 24ης Σεπτεμβρίου 1956, ὅπου δούλεψε στὸ νησί. Ἐπειδὴ σ' αὐτὸ τὸ Δελτίο καταγράφονται ἀπόλυτα χαρακτηριστικὰ περιστατικὰ γιὰ τὸν τρόπο ποὺ ἡ Μαζαράκη συνέλεξε τὰ αἰγινήτικα τραγούδια (πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα σᾶς παρουσιάζουμε σήμερα) καὶ μαζὶ παρέχονται καὶ ἐνδιαφέρουσες πληροφορίες γιὰ ἀνθρώπινες συμπεριφορὲς Αἰγινητῶν ἢ γιὰ γενικότερες καταστάσεις στὴν Αἴγινα, πρὶν ἀπὸ 50 ἀκριβῶς χρόνια, σκέφτηκα ὅτι θὰ ἦταν γοητευτικὸ νὰ μοιρασθῶ ἀπόψε μαζί σας

όρισμένα ένδεικτικά (καί κατά τυχαία σειρά ἐπιλεγμένα) ἀποσπάσματα ἀπό τὸ συγκεκριμένο κείμενο:

- Καί, πρῶτ' ἀπ' ὅλα, τὸ προσοίμιο:

Τὴν 1η Αὐγούστου 1956, ἐγκατασταθήκαμε στὴν Αἴγινα. Αὐτὴ τὴ φορὰ νοικιάσαμε σπίτι κοντὰ στὴ Παναγίτσα, μέσα στὴ Πόλη. Σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ ἡ Αἴγινα εἶναι πολὺ ζεστή. Τὸ σπίτι ὅμως παρουσίαζε τοῦτα τὰ προσόντα: Ἦταν τὸ πιὸ κοντινὸ πὺν μπορέσαμε νὰ βροῦμε στὸ σπίτι τῆς κυρὰ Δήμητρας Μπέση, μητέρας τῆς φίλης μου Εὐδοκίας Σαπουνάκη, Πειραιώτισσας δικηγόρινας. Ἔτσι εἶχα δίπλα μου ἀνθρώπους δικούς μας, ντόπιους, γνωστοὺς σ' ὅλους τοὺς Αἰγινῆτες. Ἦταν ἀκόμα τὸ κοντινότερο πὺν βρήκαμε πρὸς τὴν ἀγορὰ, ὅπου εἶναι καὶ τὸ στέκι τῶν ἀμαξιῶν καὶ αὐτοκινήτων ταξί, πὺν θὰ μὲ διευκόλυναν στὰ πήγαινε ἔλα. Κοντὰ ἀκόμη ἦταν τὸ σπίτι τοῦ δικηγόρου Μαῖλλη, γόνου μιᾶς ἀπὸ τίς παλιές καὶ γνωστὲς Αἰγινήτικες οἰκογένειες. Τελικὰ ὅμως ἐκεῖνο πὺν βοήθησε πολὺ, ἦταν ἡ στενὴ ἐπαφὴ μὲ τὴ κυρὰ Δήμητρα, πὺν, ἐπειδὴ γνώριζε ὅλη τὴ γειτονιά, βοήθησε στὸ νὰ λαλήσουν οἱ Αἰγινῆτες, πὺν εἶναι κατὰ τὰ ἄλλα πολὺ δύσκολοι.

- Στὴ συνέχεια, διεκτραγώδηση κάποιας ἀπὸ τίς πολλὲς δυσκολίες πὺν συνάντησε:

Στίς 21 Αὐγούστου, πῆγα στῆς Σαβούραιννας. Εἶναι μιὰ γριά γυναίκα πολὺ φτωχὴ πὺν ζῆ ὀλομόναχη. Ὑποφέρει ἀπὸ "ἄσμα", καὶ κακοήθη γκρίνια. Ἄμα τῆς ἐμίλησα περὶ ἄσματος (τραγουδιοῦ), ἄρχισε ἐκείνη περὶ τοῦ δικοῦ της "ἄσματος". Τὴν κατάφερα τελικὰ κάτι νὰ μοῦ τραγουδήσει. Ὅταν τῆς εἶπα νὰ μοῦ πει τὰ λόγια ἐξανέστη. "Μὰ μὲ κοροϊδεύεις; δὲ τὰ πῆρες πέρσιν; Βάλθηκες νὰ μὲ ξεκάνεις μὲ τὰ τραγούδια σου; Ἄσε με τώρα. Ἔχω νὰ ταῖσω τὴν κατσίκα". Σηκώθηκα γιὰ νὰ φύγω, καὶ τῆς εἶπα ἂν θὰ θελήσει νὰ ρθει στὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ μᾶς τραγουδήσει. Ποιὸς εἶδε τὸ Θεὸ καὶ δὲ φοβήθηκε. "Εγὼ γριά γυναίκα ἄρρωστη, τί δουλειὰ ἔχω μὲ τὰ τραγούδια; Εγὼ νὰ μπῶ σὲ βαπόρι; Θὰ πεθάνω στὸ δρόμο. Ἄσε με κορίτσι μου καὶ περιμένει ἡ κατσίκα". Ἀναγκάστηκα λοιπὸν νὰ παραχωρήσω τὴ θέση μου στὴν κατσίκα, καὶ ἔφυγα συναποκομίζουσα 3 μελωδίες, χωρὶς κείμενα ὅμως.

- Σὲ ἄλλο σημεῖο, καταγράφεται μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα ἀναφορὰ στὸ πανηγύρι τοῦ Σταυροῦ, στὴν Παλιαχώρα:

Στις 14 Σεπτεμβρίου, μέρα τοῦ Σταυροῦ, ἦταν τὸ πανηγύρι στὸ Σταυρό-ἓνα μικρὸ ἐκκλησιάκι, κοντὰ στὸ γυναικεῖο Μοναστήρι τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Σταυρὸς εἶναι κοντὰ στὸν Κουρέντη, τὸ πηγάδι πὸν προμήθευε τὴν Παλιαχώρα νερό. Εἶναι σὲ μιὰ μικρὴ χαράδρα, δίπλα στὸ βουνὸ τῆς Παλιαχώρας [...] Πήραμε ἓνα αὐτοκίνητο καὶ πήγαμε [...] ὡς τὸ Σταυρό [...] Στὸ περιούλιο τῆς ἐκκλησίας ἦταν ἐκτεθειμένα ὅλα τὰ σχετικὰ ἐμπορεύματα, τὸ σχετικὸ καφενεῖο κλπ. Ρώτησα γιὰ τὰ ὄργανα, ἦταν λέει, τὰ Μεσαγρήτικα. Βγαίνω ὄξω, βλέπω ἓνα βιολί. Τὸν πλησιάζω, τοῦ πιάνω κουβέντα. Ἦταν Πειραιώτης. Εἶχαν ἔρθει μὲ βιολί, κιθάρα, ἀκορντεὸν καὶ λαοῦτο. "Πάει, λέω, τὴν πάθαμε". "Ποῦ εἶναι τὰ Μεσαγρήτικα;" ρωτᾶω τὴ κυρὰ Λένη, πὸν ἦταν ἐκεῖ. "Κάτω στὸν Κουρέντη". Κατεβαίνει ὁ Πέτρος στὸν Κουρέντη, δὲν εἶχε ἐκεῖ οὔτε ὄργανα οὔτε κόσμο. Στὸ ἀναμεταξὺ ἄρχισε νὰ ψιλοβρέχει. Καμμιὰ φορά, τριγυρίζοντας, σκονρτάφτω πάνω σ' ἓνα σαντοῦρι. "Ποιανοῦ εἶναι αὐτό;" "Τοῦ Καρονίτη". Ἔτσι, λοιπόν, βρήκαμε τοὺς Μεσαγρίτες ὀργανοπαῖχτες ζαρωμένους σὲ μιὰ γωνιὰ νὰ παρακολουθοῦν τοὺς Πειραιῶτες, πὸν ἄρχιζαν νὰ τοὺς πέρνουν τὴν πελατεία. Ἐπιασα κουβέντα μὲ τὸν Λιάτσο, τὸ βιολί. Γρήγορα γνώρισα καὶ τοὺς ἄλλους. Ἦταν συμπαθεστατοὶ· ὁ καθένας καὶ δικὸς του τύπος. Ὁ τρόπος τῆς συνεργασίας τους καὶ ἡ ἀτμόσφαιρα τῆς δουλειᾶς τους ἦταν χαρὰ Θεοῦ. "Δὲν εἶναι ντροπὴ, τοὺς λέω, ν' ἀφήσετε ξένους νὰ σᾶς παίρνουν τὴ δουλειὰ μέσα ἀπὸ τὰ χέρια σας, μέσα στὸν ἴδιο σας τὸν τόπο;" -"Ἐμ!, μοῦ λέει, τί νὰ κάνουμε;" -"Νὰ βγάλετε τὰ ὄργανα καὶ ν' ἀρχίσετε νὰ παίζετε". -"Βρέ, Λιάτσο, δίκιο ἔχει ἡ γυναίκα", λέει ὁ Καρονίτης. Ἀρχισαν λοιπόν τὸ κούρντισμα καὶ σὲ λίγο κάναμε τὴν ἀρχή. Τοὺς παραγγείλαμε δυὸ χοροὺς καὶ τὸ γλέντι στρώθηκε. Σιγὰ σιγὰ ἀρχίσαμε νὰ τραβᾶμε τὸν κόσμο πρὸς τὸ μέρος μας.

Ἡ Μαζαράκη περιγράφει ἐδῶ τὴν περίφημη ζυγιά τοῦ Μεσαγροῦ, δηλαδή· Ἡλίας Χαλδαῖος βιολί, Δημήτρης Λορέντζος (ἢ Καρονίτης) σαντοῦρι καὶ Μανόλης Λεούσης λαοῦτο καὶ φωνή. Στὴ Μαζαράκη ὀφείλουμε τὴν ἠχογράφηση αὐτῆς τῆς κομπανίας, πὸν ἦταν ἀπὸ τὶς καλύτερες στὸ νησί. Πράγματι, μᾶς ἔχουν δώσει ὀρισμένα ἀπὸ τὰ καλύτερα καὶ πιὸ χαρακτηριστικὰ τραγούδια τῆς Αἰγίνας (πὸν σᾶς παρουσιάζουμε καὶ ἀπόψε), ὅπως -γιὰ παράδειγμα- Τῆς Παλιαχώρας τὸ βουνὸ ἢ Ἀηδόνια καὶ παγώνια. Εἰδικὰ ὁ Καρονίτης (πὸν ἔπαιζε καταπληκτικὸ σαντοῦρι) ἔχει ἠχογραφήσει καὶ ἓνα

περιπαθέστατο άμανέ (πού τόν τραγουδά ό ίδιος αὐτοσυνοδευόμενος μέ τò σαντουρι του), πάνω στό μακάμ σαμπά καί στό ακόλουθο δίστιχο δεκαπεντασύλλαβο·

Τήν περιπλέον μου ζωή τήν πέρασα μέ πάθη,
γιατί μικρός δέν ήκουγα καί έπεφτα σέ λάθη.

Τόν άμανέ αὐτόν έχει ξεσηκώσει θαυμάσια ό άδελφός μου ό Νίκος, πού θά μάς τόν τραγουδήσει τώρα μέ τή συνοδεία τοῦ σαντουριού πού παίζει (συναγωνιζόμενη έφάμιλλα τόν Καρονίτη) ή Στέλλα Βαλάση.

* * *

Συνεχίζω τήν ανάγνωση όρισμένων παραθεμάτων από τò Δελτίο κίνησης στην Αίγινα τής Δέσποινας Μαζαράκη:

- Ακούστε τήν περιγραφή μιās από τις τότε (πρò πενηκονταετίας) δυσκολίες τής ζωής τών κατοίκων τής Αίγινας:

Στις 15 Σεπτεμβρίου τò πρωί [...] σκεφτήκαμε νά πάμε στην κυρά Λένη τή φιλενάδα μου, πού ήταν πάντα βολική. Όταν όμως πήγαμε εκεί, τήν βρήκαμε νά έχει μπουγάδα. Ήταν ή μέρα τοῦ νεροῦ. - Η Αίγινα δέν έχει νερό τρεχούμενο. Κάθε σπίτι έχει μιὰ βρύση στην αὐλή του, πού τρέχει κάθε μέρα 1-2 ώρες όρισμένες. Συνήθως τò νερό πού τρέχει είναι γλυφό. Μιὰ φορά τή βδομάδα τρέχει νερό κατάλληλο για πιόσιμο καί σαπούνισμα. Εκείνη τή μέρα όλοι οί Αίγινητες κάνουν τις μπουγάδες τους. Τις άλλες μέρες τò πιόσιμο νερό, καθώς καί νερό για σαπούνισμα, τ' αγοράζουν μέ τενεκέδες (1 δρχ. ό τενεκές) από τόν νερουλά. Έτσι φύγαμε κι' από κεί άπρακτοι.

- Ορίστε καί μιὰ εὐτράπελη διήγηση:

Στις 17 Σεπτεμβρίου, πήγαμε από τò πρωί στό Φάρο. Τραβήξαμε για τοῦ μπάρμπα Πανάγου. Μάς είδοποίησαν ότι από τή προηγούμενη ό μπάρμπα Πανάγος τὰ είχε κοπανίσει. Πήρε κι' ένα χαλασμένο μπουζούκι κι' έθεάθη στη γειτονιά μονολογώντας: "αὔριο θά τραγουδήσω στην κυρά Δέσποινα". Προετοιμάστηκε μ' άλλους λόγους, ψυχικῶς καί φωνητικῶς. Φαίνεται όμως, ότι τὰ παράπτε, κι' επειδή φοβόνταν τή γκρίνια τής γυναίκας του, πήγε καί κοιμήθηκε στης μαμάς του (ό μπάρμπα Πανάγος είναι 65 χρονῶ). Όταν πήγαμε, βρήκαμε τήν

κυρά Ρήνη συνοφρυωμένη, καὶ τὸν μπάρμπα Πανάγο ἄφαντο. Μιὰ κοπέλα δικιά μας, ἀνέλαβε νὰ τὸν βρεῖ. Πῆρε 1/2 ὀκᾶ κρασί, καὶ σὲ λίγο τοὺς εἶδαμε ἀπὸ μακρὰ νὰ καταφτάνουν. Ἡ κοπέλα μπροστὰ κρατώντας τὴ μπουκάλα καὶ σέρνοντας ἓνα καροτσάκι γεμᾶτο μῆλα, πὺν ὁ μπάρμπα Πανάγος παρὰ τὸ μεθύσι του, εἶχε μαζέψει γιὰ νὰ ἐξευμενίσει τὴ κυρά Ρήνη, τὴ γυναίκα του. Μόλις φτάνουν, ἀρχίζει τ' ἀστεῖα. Φτιάξαμε τέλος πάντων τὸ μηχανήμα [...] καὶ ἄρχισε ἡ φωνοληψία. Μᾶς εἶπε μερικὰ τραγούδια..

- Ἄλλη, μακροσκελῆ, ἀφήγηση ἀφιερώνει ἡ Μαζαράκη στοὺς δύο ἐπόμενους πρωταγωνιστές:

Τὴν ἄλλη μέρα τὸ πρωί, 19 Σεπτεμβρίου, ξεκινήσαμε γιὰ τὸν καπετὰν Βαγγελάκη -ἔμενε δίπλα στὸ σπίτι μας. Πῆγα ἐγὼ πρῶτα νὰ δῶ τίς διαθέσεις του [...] Ρώτησα: "Τί γίνεται, θὰ μᾶς πείς τίποτα καπετὰν Βαγγελάκη;" -" Ἐ, ὄλο καὶ κάτι θὰ γίνει" [...] Ὁ καπετὰν Βαγγελάκης ἦταν εὐγενέστατος. Μᾶς ἔδειξε, τὸ καμᾶρι του, τὰ κᾶντρα του δηλ[αδῆ]. Εἶχε φωτογραφίες τῆς Κασσιανῆς, τῆς τράτας του, εἶχε φωτογραφίες τοῦ τσούρμου του τὴν ὥρα πὺν δούλευαν τὴν τράτα (σέρνουν τὰ δύχτια μὲ τὸν κρόκο), εἶχε φωτογραφία τοῦ πατέρα του μὲ σαλβάρια, καὶ τῆς μάνας του μὲ στολή. Τὰ βγάλαμε στὴν αὐλὴ καὶ τὰ φωτογραφήσαμε. Ἡ γυναίκα του μᾶς ἔδειξε τίς γλάστρες της. Ὅλα πῆγαιναν περίφημα, ἀλλὰ γιὰ τραγούδι οὔτε λόγος. Καμμιά φορά ἔθιξα τὸ ἐπίμαχο ζήτημα. Ανένδοτος ὁ καπετὰν Βαγγελάκης. "Δὲ τὰ θυμᾶμαι"- "Μπᾶς καὶ δὲ ξέρεις καπετὰν Βαγγελάκη;" -"Εγὼ δὲ ξέρω! 50 χρόνια καπετάνιος καὶ δὲ ξέρω" -"Ἐ, πές μας τότε κανένα" -" Τὰ ξεχνᾶω". Βάζουμε τὴ γυναίκα του νὰ τραγουδήσει. Εἶπε ἓνα ἀποκριάτικο, σὲ μελωδία πὺν δὲν εἶχαμε μαγνητοφωνήσει καὶ πὺν ἄκουγα γιὰ πρώτη φορά. Στήνουμε τὸ μηχανήμα, τὸ ἀρχίζει πάνω σ' ἄλλο σκοπὸ, ἀπ' αὐτοὺς πὺν πήραμε. Χάνει καὶ τὰ λόγια. Στὸ ἀναμεταξύ, μᾶς πληροφοροῦν ὅτι ἦρθε στὸ σπίτι ὁ Μπακαλιάρος νὰ τραγουδήσει. Ὁ Μπακαλιάρος ἦταν ἓνας γείτονας τυφλὸς μὲ βροντοδεστάτη φωνή, πὺν ἔρχονταν τρεῖς μέρες κατὰ συνέχειαν ζητώντας νὰ τραγουδήσει. Τὸ πραγματικό του ὄνομα ἦταν Μῆτσος Στρατηγός. Μπακαλιάρος ἦταν τὸ παραβγόλι του. Τοῦ λέμε νὰ ρθεῖ στοῦ καπετὰν Βαγγελάκη, δὲν ἤθελε. Δὲν τάχε, λέει, καλὰ μαζύ του. Αὐτὸ βέβαια ἔπρεπε νὰ τὸ σκεφτῶ ἀπὸ μόνη μου. Ποῦ ἀκούστηκε ἓνας μπακαλιάρος, καὶ μάλιστα καλοθρεμένος, νὰ τάχε καλὰ καὶ νὰ δεχτεῖ

νὰ ἔρθει στοῦ σπίτι τοῦ ψαρᾶ; Πολὺ φυσικὸ ἦταν νὰ μὴν ἔχουν καλὲς σχέσεις. Παρ' ὅλες τὶς προσκλήσεις ποὺ τοῦ ἔκανε ἡ κόρη τοῦ καπετὰν Βαγγελάκη, ὁ Μπακαλιάρος οὔτε ζύγωσε. Καμμιά φορὰ πείθουμε τὸν καπετὰν Βαγγελάκη νὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ τοποθετήσουμε τὸ μικρόφωνο μπροστά του. Νάχεις βόγα ἀπὸ γέρο καπετάνιο, πούφαγε 50 χρόνια τῆς ζωῆς του στὴν τράτα δὲν ἦταν καὶ μικρὴ δουλειά! Ὁ καπετὰν Βαγγελάκης ὁμως ὑπέστη καὶ τὴ δοκιμασία τοῦ μικροφώνου ἥρωϊκῶς χωρὶς νὰ καμφθεῖ καθόλου. Τελικὰ ἀποφασίσαμε νὰ βγοῦμε ὅλοι ἀπὸ τὸ δωμάτιο, νὰ τὸν ἀφήσουμε μόνο μῆπως καὶ λυθεῖ ἡ λαλιά του. Βγήκαμε (ἡ γυναίκα του, ἡ κόρη του κι' ἐγὼ) στὴν αὐλή, κοντὰ στὸν [ἠχολήπτη] ποὺ ἦταν ἔτοιμος μὲ τ' ἀκουστικὰ καὶ περίμενε. Περιμένουμε 5 λεπτά, 10 λεπτά τίποτα. Γιὰ μιὰ στιγμή μᾶς κάνει νόημα ὁ [ἠχολήπτης] ὅτι κάτι ἀκούει. Περιμένουμε, πάλι τίποτα. Μπαίνουμε στοῦ δωμάτιο καὶ βρίσκουμε τὸν καπετὰν Βαγγελάκη καθισμένο μπροστὰ στοῦ μικρόφωνο νὰ μασουλάει ἡσυχα ἡσυχα ψωμί καὶ σταφύλια. Στ' ἀναμεταξὺ ἄρχισε ν' ἀνησυχεῖ ὁ Μπακαλιάρος καὶ ἔτσι φύγαμε ἀπρακτοί. Στὸ σπίτι μᾶς περίμενε ἄλλη δοκιμασία. Ὁ Μπακαλιάρος, ὁ ὁποῖος παρήγγειλε νὰ τοῦχομε κρασί γιὰ νὰ τραγουδήσει εἶχε γίνει ὁμιλητικώτατος. Ἡ φωνὴ του βροντοῦσε σὰν τρουμπέτα. Ἐτοιμάσαμε τὰ σύνεργα, ἔγραψα τὰ κείμενα, καὶ ἀρχίζουμε. Τί ἦταν ἐκεῖνο; Πραγματικὰ σοῦ θύμιζε σύγκρουση βαγониῶν γεμάτων μὲ ἄδειους τενεκέδες καὶ γουρούνια. Εἶπαμε βέβαια νὰ μὴ τὸν κακοκαρδίσουμε τυφλὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ πάλι ποὺ νὰ φανταστοῦμε αὐτὸ τὸ τέμπρο τῆς φωνῆς! Εὐτυχῶς δὲν ἤξερε παρὰ μόνο δυὸ τραγούδια, κι' ἔτσι γλυτώσαμε τὴ μουσικὴ.

- Καὶ ἐπιτρέψτε μου νὰ τερματίσω τὴν ἀνάγνωσι τῶν σχετικῶν παραθεμάτων τοῦ ἡμερολογίου τῆς Μαζαράκη μὲ μιὰ καταγεγραμμένη ἀναφορὰ σὲ μέλη τῆς οἰκογένειάς μου:

Στις 17 Αὐγούστου, πῆγα καὶ γνώρισα τὴ κυρὰ Φιλίω Λάμπρου. Εἶναι ἡ προσωποποίηση τῆς καλωσύνης. Πρόθυμη νὰ βοηθήσει ὅποιον νᾶναι, γιὰ ὅ,τι περνάει ἀπὸ τὸ χέρι της. Ὁ ἄντρας της, καπετάνιος, τὴν ἐρωτεύθηκε γιὰ τὴ φωνὴ της καὶ τὴν πῆρε. Τώρα βέβαια ἡ φωνὴ της ἔσπασε. Ὡστόσο τ' ἀποκριάτικα ποὺ ἔχουν στρωτὴ μελωδία, τὰ λέει ὁμορφα καὶ μὲ πολὺ γνήσιο ὕφος. Στὴ θέση της τώρα τραγουδάει ἡ κόρη της Στέλλα, μιὰ πολὺ νόστιμη κοπελίτσα ὡς 30 χρονῶ, μητέρα 3 παιδιῶν (τὸ μεγαλύτερο εἶναι 14 χρονῶν), καὶ ποὺ πραγματικὰ ἡ φωνὴ

της σὲ γοητεύει. Ἡ Στέλλα Μουρίκη μᾶς τραγούδησε, κρυφὰ ἀπὸ τὸν ἄντρα της, πὸν πολὺ διακιολογημένα τὴ ζηλεύει, (καθὼς κατάλαβα), καὶ παντοῦ τὴ γράψαμε, καὶ ἐπιμένει νὰ τὴ γράφουμε, ὡς Λάμπρου, γιὰ νὰ μὴν ἔχει φασαρίες. Κι' ἡ Στέλλα ξέρει πολλὰ τραγούδια. Τὰ ἔμαθε ἀπὸ τὴ μητέρα της. Ἡ μητέρα της πάλι τὰ ξέρει ἀπὸ τὴ θεία της, τὴ γριά μυλωνοῦ στὴ Πέρδικα. Μάνα καὶ κόρη ἄρχισαν νὰ τραγουδοῦν τραγούδια, καὶ νὰ μὴ σταματοῦν. Δὲν προλάβαινα οὔτε νὰ τὰ σημειώσω. Κλαιγόμουνα πὸν δὲν εἶχα μηχανήμα νὰ τὰ προλάβω. Ὡστόσο ὅλο καὶ κάτι ἔγραψα.

- Καὶ ἄλλοῦ:

[...] κανεῖς ποτὲ δὲν πρέπει νὰ ἀπογοητεύεται. Μόλις γυρίσαμε μᾶς παρέλαβε ἡ σπιτονοικοκυρὰ μου. "Ἐλᾶτε θὰ σᾶς πάω σὲ μιὰ φίλη μου, πὸν ξέρει μανέδες". Πήγαμε περσότερο γιὰτὶ φοβηθήκαμε μὴ μᾶς κάνει φασαρίες. Σταθήκαμε ὅμως πολὺ τυχεροί, γιὰτὶ μᾶς πῆγε στῆς κυρὰ Βάσως Χαλδαιάκη, ἀδερφῆς τῆς κυρὰ Φιλιῶς. Γρήγορα μαζεύτηκαν ἐκεῖ ὁ Τάσος, ὁ γιὸς τῆς κυρὰ Φιλιῶς καὶ εἰδοποιήσαμε καὶ τὴ Στέλλα, τὴν κόρη της. Ἔτσι ἐκεῖνο τὸ βράδυ, πραγματοποιήσαμε μιὰ ἀπὸ τὶς καλύτερες, ἴσως τὴν καλύτερη φωνοληψία μας. Πήραμε 15 τραγούδια. Ἀποδείχτηκε ἀκόμα, ὅτι μὲ τοὺς Αἰγινῆτες πρέπει ν'ἄχεις καιρὸ καὶ ὑπομονή, νὰ τοὺς πετύχεις πάνω στὰ κέφια τους. Ἄλλοιῶς δὲ γίνεται δουλειά. Ὅσες φορές ὀργανώσαμε κάτι, δὲ καταφέραμε παρὰ λίγα πράματα. Ὅσες φορές γίνηκε ἀνθόρμητα ἢ συγκέντρωση, τότε πετύχαμε ὠραῖες φωνοληψίες.

Ἐπιτρέψτε μου, στὸ σημεῖο αὐτό, νὰ σᾶς τραγουδήσω ἕναν ἄμανὲ ἀπ' αὐτοὺς πὸν ἔλεγε ἡ γιαγιά μου, Βασιλικὴ Χαλδαιάκη· ἀφιερωμένο στὴ μνήμη της...